

Vart är språket på väg?

- Lars-Gunnar Andersson
- Institutionen för svenska språket,
- Göteborgs universitet
- Studievägledarkonferens, GU, 25 maj 2011

Trevliga brev, ord som gamla vänner

- Jag var inne i en affär och ville veta vad klockan var. Jag frågade en yngling, kanske 20 år: ”Har du en riktig klocka?” Han förstod inte riktigt frågan, han hade väl aldrig hört någon säga så. Nu undrar jag: Är uttrycket ”Har du en riktig klocka” ett utdöende uttryck eller dialekt? Eller är det rent av något jag hittat på själv?
K.E., Sävedalen
- Åtgärd: leta i minnet.

Trevliga brev, oemotståndliga

- Har just kommit hem från en skräckseglats med mitt skämt till svåger vid rodret och nu undrar jag: vilken betydelse ger ni ordet *snedseglare*? (Irriterad svägerska i behov av genmäle).
- Åtgärd: leta i SAOB (Svenska Akademiens ordbok).

Trevliga brev: varför har jag inte tänkt på det?

- När jag lyssnar på programmet slår det mig hur illa jag tycker om ordet aktörer. När man pratar om aktörer på marknaden, då formligen kryper det i mig. Usch! För mig är en aktör någon som agerar på en teaterscen och inte någon av alla våra ”skumma typer” inom näringslivet, som helt plötsligt blivit aktörer. Kan ni hjälpa mig att i etern fördöma detta språkbruk? A.S.
- Åtgärd: leta i Språkbanken.

Trevliga brev: frågor jag inte trodde fanns.

- Vi är några unga teologer som strävar efter att tala och skriva om kristen tro på ett enkelt och rakt sätt, särskilt då vi riktar oss till yngre generationer. Det visar sig då att vi ofta hamnar i konflikt med äldre kolleger som menar att genitivformen för *Jesus* är *Jesu* och för *Jesus Kristus* är den *Jesu Kristi*. Och inget annat! Är det heligare att säga *Jesu* än *Jesus*, undrar vi? (ung teolog)
- Åtgärd: kan man be om ett svar?

Det finns en del käpphästar.

- Det gör mig väldigt upprörd när jag ser att många meningar i mina barns böcker börjar med ordet *och*. Jag har tjatat på dem att inte börja meningar med *och*, och då fick jag se att i böcker gör man så. Är detta verkligen rätt? A.J., Nacka
- Åtgärd: titta i Språkriktighetsboken.

Att ha öronen på sig.

- Göteborgare säger ofta *denna bilen* och *detta programmet* i stället för *den här bilen, det här programmet*. I Språket sa programledaren: "Kan man hantera språket på detta sättet?" Jag ställer mig själv den frågan. För mig som ursprungligen är norrlänning låter detta konstigt och stridande mot vad man en gång fick lära sig. H.C., Sollentuna
- Åtgärd: Fundera. Hur norrländsk, göteborgsk får/bör man låta?
- Spelar det någon roll?

Kunnskap är mackt!

(om våra attityder)

- Tankeexperiment: Du har skrivit en sida och ditt namn står längst ned. Om det inte står *sant* på ditt papper, vill du då att det ska stå
  - a. snat
  - eller
  - b. sannt
- Alltså, det spelar roll hur man uttrycker sig. Det räcker inte med att vara begriplig.

Domarboken 12: 5–6

- Och gileaditerna besatte vadställena över Jordan för efraimiterna. Då nu någon av de efraimitiska flyktingarna sade: "Låt mig komma över". Frågade Gileads män honom: "Är du en efraimit?". Om han då svarade nej, så sade de till honom: "Säg schibbolet". Sade han då sibbolet, därför att han icke lade sig vinn om att uttala ordet rätt, så grepo de honom och höggo ned honom där vid vadställena över Jordan. På detta sätt föllo vid det tillfället fyrtyotvå tusen efraimiter.

Allmänna tendenser

(om förändringar i språkmiljön)

- *Utjämning*. Den dialektala variationen i landet minskar (mobilitet, utbildning och massmedier). Från kodbyte till kodglidning.
- *Demokratisering*. Skriftspråket är allas egendom, och alla kan publicera sig på nätet. Fler normgivare idag; den bildade elitens auktoritet är inte lika självklar längre.
- *Intimisering*. Ett vardagligare och informellare tilltal. Artighetsstrategierna förändras (hej, du, tant/farbror).
- *Internationalisering*. Språket anglifieras och språkmiljön diversifieras (hundratalet språk talas i storstäderna).
- *Teknifiering*. Telefonsvarare, dator, e-post, chatt, sms, etc.
- *Visualisering*. Från skrivmaskin till textmaskin (bilder, tabeller, diagram).

Att bero på (ett par exempel bland flera tusen)
(om språkets förändring)

- Att bero på häst. Jag undrar om jag kan få ta några fina bilder...
Att bero på tidigt tal. Min dotter sa idag...
Att bero på den där tjejfesten....Som säkert sagt tidigare är jag utbildad Make Up artist...
Att bero på bikinis...så har jag bestämt mig att i år blir det Missonibikini
Att bero på fylle-SMS...
- Det stavas inte "att bero på". Apropos! Man är väl inte mer än människa, är nog det ända jag kan säga. En människa med många uteblivna svenskalektioner.

Tre typer av frågor

- 1. Säg mig vad som är rätt och fel.
- 2. Jag vet vad som är rätt och fel men andra tycks inte veta det (speciellt inte journalister)
- 3. Frågor om språkets natur och struktur.
- 4. Frågor jag inte fått: Lyssnaren uppmärksammar en förändring i språket och uttrycker sitt gillande över denna.

En fråga jag inte fått

- ”Jag har märkt att allt fler börjat säga och skriva *det kommer bli bra* i stället för det gamla *det kommer att bli bra*, som jag använde i skolan en gång i tiden. Det är så roligt att *kommer att* nu blivit det riktiga hjälpverbet *kommer* som mer liknar våra andra svenska hjälpverb. Hur kommer sådana här förbättringar till stånd?”

Platonsk språkfilosofi

- Visst heter det *medan* och inte *medans*, vilket man ofta hör både i radio och annars. Senast i går i väderleksrapporten: ”... medans det i Norrland blir mulet till halvklart”.
- Sedan när har språket börjat bli sämre? Sedan när är språkförändringar språkförsämringar?

Varför förändrar vi språket när alla tycks vara emot språkförändring?

”Angående nya ord som ni tog upp i det senaste programmet har jag en tanke om ett ord som ofta förekommer i såväl radio som TV. När man beskriver en strid o.s.v. använder man ordet *häftig*, t.ex. *en häftig strid*. *Häftig* låter för mig positivt. I mitt tycke får det mera kraft om man säger *en kraftig strid* eller *en massiv attack*. Rätt eller fel?”

Tre pedagogiska alternativ

- Utrotningspedagogik (Kategoriska svar: använd aldrig!)

Tvåspråkighetspedagogik (Å ena sidan..., å andra sidan..., villkorliga svar)

Nollpedagogik (Allt är lika bra, vilket också är ett kategoriskt svar.)

(om att lita på språkkänslan, vi vet nästan alltid hur det ska vara)

Vad hände 1968?

- Erik Wellander: Riktig svenska. 1939.
- Språkriktighetsboken. 2005. (utarbetad vid Svenska språknämnden (numera Språkrådet)).
- Dessa böcker illustrerar en förändring från utrotningspedagogik till tvåspråkighetspedagogik, och det var runt 1968 som Wellanders bok försvann som obligatorisk kurslitteratur för blivande svensklärare.

Björseth m.fl.: Göteborgsdialekten och skolan, några anvisningar (1939)

Dialektala egenheter hos Göteborgsbarnen

Inledning

Följande synpunkter kunna läggas på de olika dialektdragen med hänsyn till dessas betydelse för skolarbetet. Det är klart att vissa dialektegenheter vålla besvär ur flera av dessa synpunkter.

- Vilka dialektegenheter äro ur fysiologisk synpunkt betänkliga i det de medverka till uppkomsten av onaturliga spänningar i talorganen.
- I nära samband härmed står frågan om vilka dialektdrag som särskilt göra talet odistinkt och otydligt. Viktigt är här att taga hänsyn till sådana egenheter, som försvåra inlärandet av ett gott och hygieniskt sånguttal.

Vad kan man vid undervisningen göra för att mildra, ev. bortarbeta, mera stötande former av göteborgsdialekten?

Stundom kunna ord och ramsor sättas in i en känd melodi och sjungas med riktigt och oriktigt uttal, gärna med en smula överdrift. T.ex. Mel.: Rakman och Krokman

- Folk säger båda,
folk säger båda,
folk säger båda hela dan.
- Vi säger bada,
vi säger bada,
vi säger bada här i stan
- Folk säger köngen,
folk säger köngen,
folk säger köngen hela dan.
- Vi säger kungen,
vi säger kungen,
vi säger kungen här i stan.

Den här förändringen från
utrotningspedagogik till
tvåspråkighetspedagogik ska vi vara glada för.

Tack ska ni ha!